

För en värdelös konst

Mårten Spångberg

Man kan ju undra om det går att svara på varför man gör konst. Varför man håller på med konst är ju enkelt att svara på. Det är ju väldigt mycket roligare än det mesta man kan leva på; festerna är längre, "allt" är tillåtet, idiosynkrasiernas Mecka, man behöver inte hoppa ur sängen plågsamt tidigt och ja anledningarna är lika många som konstnärer. Men det där med själva skapandet, då blir det svårare att hitta snärtiga argument. Varför just konst – vilken konst det än må vara - och inte något annat.

"Man vill ju uttrycka sig själv...", jo visst men det kan väl ändå inte vara så att historien och samhället skapat operahus, museer och en massa andra institutioner för att visa och samla någons lust att uttrycka sig själv, visa fram sitt eget inre eller för att någon plågad själs målningar ska få ro. Sen är det ju massivt massa människor som målar, skriver och dansar hemma eller i garaget och aldrig visar upp vad de gjort. Man gillar ju dom.

Att konsten kan ha en terapeutisk funktion är det inget tvivel om men det kan typ inte vara anledningen till att så många varit upptagna med konst och estetik så länge. Man skapar helt enkelt inte konst för sin egen skull. Det skulle ju vara rätt självupptaget att be folk betala biljetter eller använda skattepengar för ens egen terapi eller ännu värre för att ens inre är så viktigt att andra ska ta del av det.

Vänd på argumentet. Konstnären skapar för betraktaren. Det är klart att det är mysigt om nån vill ta del av ens konst, att någon kan uppskatta och värdera det man gör, men om konsten skapas för betraktaren då skulle rimligtvis konst som appellerar till de många vara "bättre", och så är ju inte fallet. Sådan konst går ofta under epitet som populism eller underhållning. Konst vars avsikt är att ge publiken vad de önskar är inte mycket bättre än någon annan kommersiell produkt. Om konst ska skapas för andra då kan dom ju pröjsa för den och det vore ju bra för då kan staten spara pengarna som de slösar på konstnärer. Så ta det soft med argument angående mångfald och accessibilitet.

Ett argument som klarar sig undan populistfällan men som ändå handlar om att göra konst för betraktaren är konst som går under beteckningar så som social-engagerad, politisk eller community orienterad konst. Det är konst vars avsikt är att skapa social eller politisk förändring, som upplyser betraktaren om något form av social asymmetri eller orättvisa. Konst som aspirerar på att göra världen lite bättre, lite trevligare, som skapar livskvalitet. Men argumentet faller åter igen, för om konstens uppgift är att vara världsförbättrande så förlorar vi snart den estetiska dimensionen till förmån värdering av konst utifrån moraliska eller etiska grunder. Något i stil men, den här konsten är bra för att den ökar livskvaliteten för jätte många. Eller, den här konsten bör erbjudas ekonomiskt stöd då den gör livet lite lättare för utsatta i samhället. Verkar det inte lite skrämmande om konsten ska vara nyttig och god. Om konsten värderas för dess samhälleliga slagkraft förvandlas den då inte till socialt arbete. Det är ju arbete som är toppen och jätte viktigt men frågan är vem som bestämmer vad som vilka samhälleliga insatser som är av godo, som bör sanktioneras av samhället eller kanske rent av förbjudas? Jag menar, om det är så att konsten är en alternativ form för social omsorg då vill jag som konstnär ha lika bra betalt och varje dag som vilken annan social arbetare som helst. Jag vill ha semester och

pensionspoäng. Är det kanske rent av så att staten och andra myndigheter använder konsten och dess ekonomier till att göra jobb som under normala omständigheter skulle finansieras och åtgärdas av andra institutionaliteter. Istället för att ta sitt ansvar ser man till att konsten gör jobbet, billigare och med ett leende på läpparna.

Det är ju inte heller så, vilket samtidigt förefaller uttrycka, att konst som inte uttrycker ett socialt engagemang är degenererande eller samhällsomstörtande. Det är i samma andetag av vikt att understryka att konstverket inte är en förlängning av konstnärens person. Varje människa är ansvarig för sin omgivning medan konsten är ansvarig för att vara konst. Ett sammanhang, en stat, som är av annan uppfattning har gjort konsten till en PR-maskin, till ett politiskt verktyg eller propaganda. Om det vore så att konsten var en förlängning av konstnärens person och konstnären var moraliskt ansvarig för sin konst då måste ju en hel uppsjö konstnärer betraktas som vansinniga eller samhällsfientliga och spärras in. Ta bara Francis Bacon, Michel Houellebecq eller Genesis P Orridge, eller varför inte Jon Fosse eller Bjarne Melgaard. Det verkar som om det är först under de senaste några åren som do-gooder-konstnären utsetts till vinnare. I neoliberalismens mittfåra ska konsten vara mätbar och av godo för en urholkad demokrati. Hur har någon tänkt när konstnärlig forskning ska stöttas av näringslivet. Det är väl lika oetiskt som att medicinsk forskning sponsrad av farmaceutisk industri. Konsten måste propsa på sin frihet, sin autonomi och särställning.

Kanske finns här en medelväg, ett mer produktivt eller rent av radikalt anspråk. Man, någon, gör eller skapar konst för konsten, för att konsolidera eller alternativt expandera vad konst kan vara och uttrycka sig. Eftersom konsten skapas av någon eller några finns deras tankar och inre alltid med i konsten vare sig om konstnären så önskar eller ej. Duchamp uttryckte sig vid tillfälle, att han aldrig hittat en någon så kallad readymade utan att det var readymaden som hittat honom. En readymade för Duchamp omfattade att stryka ut sig själv, att göra konsten så att säga anonym. Även om det låter lite banalt så var det ju hur som helst Duchamp som readymaden hittade så han slapp ju inte direkt undan. Jackson Pollock utgör kanske motsatsen med sina målningar som "helt" saknar struktur. Lite fjantigt skulle man kunna säga att vad vi betraktar i Pollocks dukar är målarens själ, hans själ eller personlighet. Men å andra sidan så är det ju bara färg på en duk, vem vet va Jackson kände han kanske ba målade. På samma sätt kan inte konsten dra sig undan det faktum att när den betraktas eller tas del av ges den också värde relativt en annan människa, positivt eller negativt.

Konsten kan vara eller är alltid nyttig. Den värdefulla tavlan i vardagsrummet ger familjen status, någon rik typ investerar i konst vilket ju är lika giltigt som att investera i aktier eller skog. Konsten kan också vara nyttig som social aktivering, man träffar trevliga människor i konserthuset eller i en bokklubb. Men då fungerar ju konsten som en aktiverande kapacitet i relation till en kontext för det är ju inte konsten i sig själv som skapar gemyt eller attraherar trevligt folk.

Det är på 1700-talet som grunden för det konstbegrepp vi har idag läggs. Man frågar sig vad som utgör den estetiska erfarenhetens specificitet och kommer fram till att den engagerar människans sensibilitet snarare än rationalitet,

framkallar sensationer snarare än kunskap eller information. När man betraktar ett estetiskt objekt görs det utan hänseende på intresse eller nytta. Beträktaren uppskattar det estetiska objektet för vad det är i sig självt inte i relation till dess nytta eller värde. Eller annorlunda uttryckt, den estetiska upplevelsen refererar till sig själv, etableras genom sig själv och refererar inte till något annat och kan därför inte värderas med avsikt på jämförelse. Till exempel. Jag uppskattar den här bilen framför den där för att den har starkare motor eller för att den är säkrare eller är mer barnvänlig. Istället, jag uppskattar den här målningen för att jag tycker den är fin, inte för att den visar upp snygga tjejer eller att landskapet påminner mig om min barndom. "Men varför just den", frågar min kompis. "Den skiljer ju sig inte från den där eller någon annan målning." "Precis, den appellerar helt enkelt till mina känslor, till min sensibilitet. Jag kan försöka förklara men vet du vad det är inte beskrivningen jag gillar det är det som undflyr just det."

Frågan är då, vad är det jag upplever när jag erfar en estetisk erfarenhet? Svaret, är att jag upplever ren upplevelse, upplevelse i sig själv. 1900-tals filosofen Gilles Deleuze menar att den estetiska upplevelsen omfattar att uppleva sig själv som levande. *Liveliness* är Deleuze begrepp översatt från franskan, livlighet eller levandeskap är kanske den Svenska (Norska) motsvarigheten.

Den estetiska upplevelsen bär i sig själ kapaciteten att förändra världen, förändra betraktarens förståelse av världen men det är väsentligt att detta inte är en förändring till det bättre eller sämre. Det är kort och gott en förändring som inte kan förutsägas, inte en förändring som är mätbar utan istället är kontingent, vi kan säga en förändring vilken som helst.

Det är dock väsentligt att skilja mellan ett konstverk och en estetisk upplevelse. Att betrakta ett konstverk är ingen garanti för estetisk upplevelse, men konstverket bär samtidigt i sig förutsättningen för estetisk upplevelse men bara så länge betraktaren kontemplerar konstverket intresselöst.

"Den här koppen är en förbättrad version av en tidigare modell. Den är lättare att hålla i och håller kaffet varmt längre. Den är praktisk och har en förbättrad viktfordelning och är därför mer ergonomisk." Att motsvarande argument omkring en målning av säg Picassos senare arbeten relativt hans tidiga verkar absurd. Den estetiska upplevelsen förborgad i ett konstverk omfattar inte kapaciteten att förbättra utan kanske snarare att sätta stop för något, att så att säga tvinga betraktaren att upptäcka nya förhållningssätt. Duchamp igen, när han visar fram sitt flaskställ förstått som en skulptur kommer förståelsen för skulptur till ett vägskäl. Om vi erkänner flaskstorkaren som en skulptur, som ett konstverk så gör vi det med konsekvensen att förståelsen för skulptur förändras. Inte heller bara skulptur efter Duchamp utan också före. Duchamps flaskstorkare låter oss komma till ett stop för vad en skulptur kan vara, det handlar inte om en förbättring utan om en förändring utan avsikt, men konsekvensen som vi sett är att skulptur som fenomen måste omformuleras.

Den estetiska upplevelsen kommunicerar inte, den omfattas inte av kunskap eller information. Den kommunicerar kommunikation, ett slags ingenting eller vi kan säga, den kommunicerar frånvaron av värde. Snarare än att kommunicera någonting, och någonting har alltid värde, kommunicerar den estetiska upplevelsen nödvändigheten att producera nya former av värde. Den estetiska upplevelsen underminerar vad vi förstår som kvalitet, hur vi omfattar värde. Endast en konst vars avsikt är att kommunicera värdelöshet bär med sig

förmågan att förändra världen, förändra den inte förbättra den, vilket ju fortfarande är samma värld. Lite bryskt uttryckt, den estetiska upplevelsen vilken alltid är värdelös bär i sig själv löftet om en annan värld, en värld som för oss är helt främmande.

Att göra eller skapa konst omfattar försök att skapa värdelöshet och värdelöshet kan inte skapas med avsikt att uttrycka konstnärens inre, kan inte vara för betraktaren och kan i synnerhet inte vara nyttig. Att uppleva konst, att erfara en estetisk upplevelse omfattar att uppleva värdelöshet som en resurs för formeringen av i sin helhet nya former av värde. Konstens roll eller ansvar är att frammana det okända.